

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені М.П.ДРАГОМАНОВА**

“ЗАТВЕРДЖЕНО”

Декан факультету педагогіки і психології

В.І.Бондар

“ _____ ” _____ 20__ року

РОБОЧА ПРОГРАМА

нормативної навчальної дисципліни

РИСУНОК

освітнього ступеня бакалавр
галузь знань 02 Культура і мистецтво
спеціальності 023 Образотворче мистецтво, декоративне
мистецтво і реставрація
шифр за навчальним планом ПП2.3

Робоча програма розроблена на підставі навчальної програми “Рисунок”, затвердженої на засіданні Вченої ради НПУ імені М. П. Драгоманова від “_____” _____ 20____ року, протокол №_____.

Розробники програми: Цебенко Л. І., старший викладач кафедри образотворчого мистецтва НПУ імені М. П. Драгоманова,
Карпенко В. А., викладач кафедри образотворчого мистецтва НПУ імені М. П. Драгоманова

Затверджено на засіданні кафедри образотворчого мистецтва

“_____” _____ 20____ року, протокол №_____

Завідувач кафедри

(підпис) (Шевнюк О.Л.)
(прізвище та ініціали)

Опис дисципліни
Шифр дисципліни ПП2.3

Загальні характеристики дисципліни	Навчальне навантаження з дисципліни		Методи навчання і форми контролю
Галузь знань 02 Культура і мистецтво	Кількість кредитів - 30		Методи навчання пояснювально-ілюстративний проблемно-пошуковий екскурсії мультимедійний фасилітації кейс-стаді творче завдання
Спеціальність 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво і реставрація	Загальна кількість годин		
	<i>Денна - 900</i>	<i>Заочна</i>	
Освітній ступінь: бакалавр	Лекції		
	Семінарські (практичні) заняття		
Нормативна			
Рік вивчення дисципліни за навчальним планом – 1-2-3-4	504		Форми поточного контролю тестування оцінювання практичних завдань
	Індивідуальні заняття		
Семестр – 1-8	1 год на студента		
	Самостійна робота		
Тижневе навантаження (год) аудиторне – 4, 4, 4*,5*,3,4,4,6 самостійна робота- 3	396		Форма підсумкового контролю екзамен залік
	Співвідношення аудиторних годин і годин СРС		
Мова навчання - українська	1:0,8		

Предмет вивчення навчальної дисципліни

графічне зображення предметів, фігури людини і простору на площині та технології його виконання.

Міждисциплінарні зв'язки – живопис, композиція, перспектива, пластична анатомія.

Мета і завдання навчальної дисципліни

Мета: підготовка майбутнього вчителя до створення графічних зображень предметів, фігури людини і простору на площині та оволодіння методикою навчання цьому учнів.

Завдання: основними завданнями вивчення дисципліни «Рисунок» є ознайомлення з основними напрямками розвитку рисунку на сучасному етапі, засвоєння правил графічного зображення та законів побудови форм та фігури людини на площині (конструктивну будову форми предметів, анатомію, перспективу, закони розташування світла на об'єктах), послідовного оволодіння різними видами рисунку, графічними техніками і матеріалами, створення художнього образу за допомогою виражальних засобів рисунку.

II. Основні результати навчання та компетентності, які вони формують

№з/п	Компетентності	Програмні результати навчання
1	K17. Здатність інтегрувати смисли та засоби їх втілення у мистецькому творі.	ПР01. Застосовувати комплексний художній підхід до створення цілісного образу.
2	K06. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).	
3	K09. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.	ПР06. Застосовувати знання з композиції, розробляти формальні площинні, об'ємні та просторові композиційні рішення і виконувати їх у відповідних техніках і матеріалах.
4	K16. Генерувати авторські новаційні пошуки в практику сучасного мистецтва.	
5	K17. Здатність інтегрувати смисли та засоби їх втілення у мистецькому творі.	ПР07. Відображати морфологічні, стильові та кольоро-фактурні властивості об'єктів образотворчого і декоративного мистецтва.
6	K13. Розуміти базові теоретичні та практичні закономірності створення цілісного продукту предметно-просторового та візуального середовища, володіти основними класичними та сучасними категоріями та концепціями мистецтвознавчої науки.	ПР16. Володіти фаховою термінологією і методикою образотворчого мистецтва.
7	K20. Здатність використовувати професійні знання у практичній педагогічній діяльності.	ПР11. Визначати мету, завдання та етапи мистецької, педагогічної та дослідницької діяльності, сприяти оптимальним умовам для якісного виконання роботи.

III. Тематичний план дисципліни

На вивчення дисципліни відводиться 30 кредитів ЄКТС 900 год.

№ з/п	Назви модулів і тем	Кількість годин (денна форма навчання)					Кількість годин (заочна форма навчання)				
		Ауд	Лекц	Сем	Лаб	СРС	Ауд	Інд.з	Прак	Лаб	СРС
I курс											
I семестр											
1	Конструктивна побудова предметів простої та комбінованої форми.	10			10	12					
2	Виявлення об'єму предметів і тональних співвідношень між ними.	34			34	14					
3	Конструктивна побудова та моделювання форми складних об'єктів.	24			24	14					
Всього за семестр		68			68	40					
II семестр											
4	Виявлення фактури різноматеріальних предметів засобами рисунку.	20			20	12					
5	Гіпсова маска у предметному середовищі	20			20	14					
6	Передача глибини простору при малюванні багатопланового натюрморту.	28			28	14					
Всього за семестр		68			68	40					

II курс										
	III семестр									
7	Тональне вирішення складного інтер'єру з архітектурними деталями та меблями.	18			18	14				
8	Вивчення особливостей конструктивної побудови голови людини та передачі її об'єму.	16			16	12				
9	Рисування черепа людини як стадія вивчення будови голови.	34			34	14				
	Всього за семестр	68			68	40				
	IV семестр									
10	М'язи голови людини та пластичний характер обличчя.	16			16	14				
11	Рисунок зліпків частин голови людини (око, ніс, губи, вухо).	18			18	14				
12	М'язи голови людини та пластичний характер обличчя. Гіпсова голова античного зразка.	34			34	12				
	Всього за семестр	68			68	40				
III курс										
	V семестр									
13	Замальовки гіпсової моделі голови людини у різних ракурсах.	40			40	33				
14	Рисунок натюрморту з гіпсовою головою з характерними рисами обличчя.	28			28	34				
	Всього за семестр	68			68	67				
	VI семестр									
15	Рисунок голови натурника.	30			30	30				
16	Рисунок портрету натурниці в головному уборі.	30			30	30				
	Всього за семестр	60			60	60				
IV курс										
	VII семестр									
17	Практичне вивчення анатомії руки і стопи людини.	22			22	32				
18	Вивчення будови фігури людини з анатомічної гіпсової моделі.	22			22	34				
19	Рисунок поясного портрету людини.	24			24					
	Всього за семестр	68			68	66				
20	Передача складного руху.* Рисунок гіпсової фігури.	10				20				
21	Рисунок оголеної чоловічої фігури.	8			8	25				
22	Рисунок оголеної жіночої фігури в ракурсі.	18			18	18				
	Всього за семестр	36			36	63				
	Разом:	900			504	396				

IV. Зміст дисципліни

№ з/п	Назва теми	Кільк. годин
I семестр		68
1	<p>Конструктивна побудова предметів простої та комбінованої форми. Вивчення конструкції простих геометричних тіл. Лінійно-конструктивні зарисовки гіпсових геометричних тіл з натури у різних положеннях : а) куб; б) піраміда та призма; в) циліндр та конус. Передача простору засобами лінійної перспективи. Конструктивна побудова об'ємних предметів ограненої форми. Особливості рисування предметів обертання у перспективі. Конструктивна побудова предметів побуту простої та комбінованої форми. Перспектива складної геометричної форми (шестигранна призма). Передача враження об'ємності предметів за допомогою ліній.</p> <p style="text-align: center;">Рекомендовані інформаційні джерела: Бучинський С.Л. Основи грамоти образотворчого мистецтва.-К.,1981.</p>	10
2	<p>Виявлення об'єму предметів і тональних співвідношень між ними. Передача об'єму простої геометричної форми (геометричні тіла). Виявлення об'єму предметів за допомогою прямих та криволінійних штрихів, що наносяться по формі предмету. Композиція натюрморту. Передача конструкції предметів та пропорційних співвідношень між елементами натюрморту. Створення ілюзії простору на площині. Поняття цілісності в натюрморті. Особливості рисунку натюрморту з предметів, різних за формою і тоном. Конструктивна побудова предметів складної форми (глиняний посуд). Вирішення завдань передачі об'єму простих і комбінованих форм за допомогою тону. Визначення тональної відмінності між окремими предметами та між предметами і фоном.</p> <p style="text-align: center;">Рекомендовані інформаційні джерела: Кириченко М.А. Основи образотворчої грамоти,- К.,1982. Ли Н. Г. Рисунок. Основы учебного академического рисунка, - М., 2005.</p>	30
3	<p>Конструктивна побудова та моделювання форми складних об'єктів. Аналіз складної форми та передача її просторового положення короткотривалих начерках і зарисовках опудал птахів. Конструкція форми та виявлення принципів її утворення. Підпорядкування деталей основній формі. Передача пропорцій та характерних особливостей складної форми. Передача фактури різноманітними засобами та різними графічними матеріалами. Тональна передача об'єму складної форми опудала. Рисування складної форми з дрібними деталями (гіпсовий орнамент на тлі драперії із складками). Визначення конструкції загальної форми орнаменту, співвідношення його великих частин і деталей. Просторова побудова рельєфу. Тональна передача об'єму загальної форми та деталей. Виявлення принципів утворення складок на тканині (конструювання форми). Передача об'єму, тону і фактури.</p> <p style="text-align: center;">Рекомендовані інформаційні джерела: Рабинович М.Ц. Пластическая анатомия человека, четвероногих животных и птиц. - М., 1978 Самокиш Н.С. Рисунок пером.- М.,1969.</p>	28
II семестр		68
4	<p>Виявлення фактури різноматеріальних предметів засобами рисунку. Рисування складного натюрморту з предметів різних за тоном, формою та матеріальністю. Тон і штрих як засоби вираження специфічних якостей предметів. Виявлення фактури різноматеріальних предметів за допомогою різних графічних прийомів. Поєднання передачі матеріальних якостей предмету та його форми. Поєднання предметів різних за тоном і</p>	20

	<p>матеріальністю у цілісну композицію.</p> <p>Рекомендовані інформаційні джерела: Беда Г.В. Основы изобразительной грамоты. Рисунок, живопись, композиция.- М., 1981.</p>	
5	<p>Гіпсова маска у предметному середовищі.</p> <p>Рисунок складного натюрморту з гіпсовою маскою і предметами різної матеріальності і колірною тону. Вирішення композиційних, формотворчих та конструктивних завдань. Передача складних тональних співвідношень. Дослідження впливу середовища на передачу білого кольору гіпсу, що знаходиться в оточенні предметів різної матеріальності та колірною тону.</p> <p>Рекомендовані інформаційні джерела: Ли Н. Г. Рисунок. Основы учебного академического рисунка, - М., 2005.</p>	20
6	<p>Передача глибини простору при малюванні багатопланового натюрморту.</p> <p>Рисунки складного багатопланового натюрморту в інтер'єрі з предметів різної величини та тональності. Просторове вирішення середовища при малюванні багатопланового натюрморту. Вирішення композиційних, формотворчих та конструктивних завдань. Композиційна і тональна передача глибини простору, відмінність у зображенні переднього і дальнього планів.</p> <p>Рекомендовані інформаційні джерела: Антонович Є.Л., Шпільчак В.Л. Малюнок і живопис Методичні рекомендації.-К., 1990. Беда Г.В. Основы изобразительной грамоты Рисунок, живопись, композиция.- М., 1981.</p>	28
III семестр		68
7	<p>Тональне вирішення складного інтер'єру з архітектурними деталями та меблями.</p> <p>Рисунок складного інтер'єру зали, рекреації або аудиторії з архітектурними деталями (східці, колони, арки) та меблями. Виявлення композиційного центру інтер'єру. Розташування предметів у просторі та вирішення тональних завдань з використанням лінійної та повітряної перспективи.</p> <p>Рекомендовані інформаційні джерела: Беда Г.В. Основы изобразительной грамоты Рисунок, живопись, композиция.- М., 1981.</p>	18
8	<p>Вивчення особливостей конструктивної побудови голови людини та передачі її об'єму.</p> <p>Світлотіньовий рисунок площинної (обрубовочної) голови людини з чітким бічним освітленням. Вивчення особливостей конструктивної побудови голови людини та передачі її об'єму. Вивчення основних пропорцій голови людини. Врахування перспективних змін деталей обличчя. Тональне вирішення об'єму за допомогою чіткого розмежування світла і тіні (обрубубання). Узагальнення форми.</p> <p>Рекомендовані інформаційні джерела: Антонович Є.Л., Шпільчак В.Л. Малюнок і живопис Методичні рекомендації.- К., 1990.</p>	16
9	<p>Рисунки черепа людини як стадія вивчення будови голови.</p> <p>Рисунок черепа людини у 3 ракурсах. Вивчення частин черепа та його виступів як необхідних елементів побудови голови. Основні координати побудови черепа. Передача пластичної цілісності форми черепа. Рисунки черепа людини в натюрморті.</p> <p>Рекомендовані інформаційні джерела: Ене Барчаи. Анатомия для художников. - Венгрия., 1986 Ли Н. Г. Рисунок. Основы учебного академического рисунка, - М., 2005.</p>	34
IV семестр		68

10	<p>М'язи голови людини та пластичний характер обличчя. Світлотіньовий деталізований рисунок гіпсової моделі м'язів голови людини (Екорше Гудона). Вивчення м'язів, що визначають характер форми та вираз обличчя. Об'ємне цілісне вирішення моделі м'язів голови</p> <p>Рекомендовані інформаційні джерела: Ли Н. Г. Рисунок. Основы учебного академического рисунка, - М., 2005.</p>	16
11	<p>Рисунок зліпків частин голови людини (око, ніс, губи, вухо). Вивчення анатомічних особливостей деталей голови людини, послідовність їх конструктивного та світлотіньового зображення (перехід від початкового площинного «обрубування» до пластичного трактування).</p> <p>Рекомендовані інформаційні джерела: Ли Н. Г. Рисунок. Основы учебного академического рисунка, - М., 2005.</p>	18
12	<p>Гіпсова голова античного зразка. Рисування гіпсової моделі голови античного зразка (Аполон, Венера, Софокл...).</p> <p>Розміщення малюнку на аркуші. Основні координати побудови голови, пропорційні співвідношення основних частин обличчя, їх перспективні скорочення. Зв'язок голови з шиєю, а шиї з плечовим поясом. Вивчення особливостей передачі об'єму: підпорядкування деталей голови загальній формі.</p> <p>Рекомендовані інформаційні джерела: Бучинський С.Л. Основы грамоти образотворчого мистецтва.-К.,1981. Ли Н. Г. Рисунок. Основы учебного академического рисунка, - М., 2005.</p>	34
V семестр		68
13	<p>Зарисовки гіпсової моделі голови людини у різних ракурсах. Послідовність ведення малюнку. Передача перспективних скорочень у складному ракурсі. Узагальнення тонування великих мас.</p> <p>Рекомендовані інформаційні джерела: Антонович Є.Л., Шпільчак В.Л. Малюнок і живопис Методичні рекомендації.-К., 1990.</p>	40
14	<p>Рисунок натюрморту з гіпсовою головою з характерними рисами обличчя. Рисування натюрморту з гіпсовою головою з яскраво вираженими характерними рисами обличчя (Вольтер, Гаттамелата, Да Удзано...).</p> <p>Послідовність ведення малюнку. Передача характерних портретних особливостей гіпсової голови, виявлення її пластичної форми, об'єму, характеру освітлення. Передача матеріальності, різнотональності об'єктів натюрморту, повітряного середовища.</p> <p>Рекомендовані інформаційні джерела: Беда Г.В. Основы изобразительной грамоты Рисунок,живопись, композиция.- М., 1981.</p>	28
VI семестр		60
15	<p>Рисунок голови натурника. Рисування чоловічої голови з живої моделі. Методичні особливості роботи над малюнком. Основні етапи роботи. Портретна характеристика натури. Тональне вирішення натури</p> <p>Рекомендовані інформаційні джерела: Кириченко М.А. Основы образотворчої грамоти,- К.,1982. Шевнюк О.Методика викладання образотворчого мистецтва у вищих навчальних закладах.-К.: Освіта України, 2017.</p>	30
16	<p>Рисування портрету натурниці у головному уборі. Методичні особливості роботи над малюнком. Основні етапи роботи. Портретна характеристика натури. Передача особливостей освітлення. Процесу пошуку типового у моделі демонстратора пластичних поз.</p>	30

	Рекомендовані інформаційні джерела: Ли Н. Г. Рисунок. Основы учебного академического рисунка, - М., 2005.	
	VII семестр	68
17	Практичне вивчення анатомії руки і стопи людини. Рисування гіпсового зліпку кисті руки у різних ракурсах Практичне вивчення форми кисті руки. Анатомія кисті руки людини, її рухливість і пластика. Побудова кисті із зап'ястям. Передача узагальненої форми руки. Рисування гіпсового зліпку стопи у різних ракурсах. Практичне вивчення анатомії і стопи людини. Анатомія стопи людини. Виявлення конструктивної основи стопи, її узагальнена тональна характеристика. Рекомендовані інформаційні джерела: Ене Барчаи. Анатомия для художников. -Венгрия., 1986 Ли Н. Г. Рисунок. Основы учебного академического рисунка, - М., 2005.	22
18	Вивчення будови фігури людини з анатомічної гіпсової моделі. Світлотіньовий рисунок анатомічної гіпсової моделі Гудона з чітким бічним освітленням. Мускулатура тіла людини. Композиція, пропорції, конструкція. Вісі фігури та окремих її частин. Тон, форма, об'єм. Цілісне бачення фігури. Рекомендовані інформаційні джерела: Готтфрид Баммес. Образ человека: Учебник и практическое руководство по пластической анатомии для художников.- ООО "Дитон".,2011	22
19	Рисунок поясного портрету людини. Рисування напівоголеної чоловічої фігури, що сидить. Композиція фігури. Центр тяжіння та рівновага. Опорні точки грудної клітини, голови, плечового пояса, рук. Пропорції, рух, характер фігури. Особливості моделювання форми. Рекомендовані інформаційні джерела: Ли Н. Г. Рисунок. Основы учебного академического рисунка, - М., 2005.	24
	VIII семестр	36
20	Передача складного руху.* Рисунок гіпсової фігури. Рисування гіпсової моделі фігури людини у складній позі. Композиція фігури на аркуші. Послідовне ведення роботи. Пластична характеристика пози. Підпорядкування деталей основному руху. Передача форми тоном. Начерки фігури людини з натури. Визначення композиції начерка на аркуші, центру тяжіння і рівноваги, передача основних пропорцій, руху, характеру постаті, складок одягу. Використання пластичної лінії в поєднанні з штрихом та плямою. Рекомендовані інформаційні джерела: Готтфрид Баммес. Образ человека: Учебник и практическое руководство по пластической анатомии для художников.- ООО "Дитон".,2011	10*
21	Рисунок оголеної чоловічої фігури. Рисування оголеної чоловічої фігури у повний зріст. Композиція фігури. Центр тяжіння та рівновага. Опорні точки таза, ніг, грудної клітини, голови, плечового пояса, рук. Пропорції, рух, характер фігури. Особливості моделювання форми. Рекомендовані інформаційні джерела: Ростовцев Н.Н. Учебный рисунок - М., 1976 Готтфрид Баммес. Образ человека: Учебник и практическое руководство по пластической анатомии для художников.- ООО "Дитон",2011	8
22	Рисунок оголеної жіночої фігури в ракурсі. Світлотіньовий рисунок оголеної жіночої фігури. Передача ритму руху фігури людини. Композиція фігури на аркуші. Послідовне ведення роботи. Пластична характеристика пози. Підпорядкування деталей основному руху.	18

Передача форми.	Рекомендовані інформаційні джерела: Готтфрид Баммес. Образ человека: Учебник и практическое руководство по пластической анатомии для художников.- ООО "Дитон", 2011 Ене Барчаи. Анатомия для художников. - Венгрия., 1986	
-----------------	---	--

*Рисунок виконується самостійно

Рекомендовані інформаційні джерела

Антонович Є.Л., Шпільчак В.Л. Малюнок і живопис Методичні рекомендації.-К., 1990.
Беда Г.В. Основы изобразительной грамоты Рисунок, живопись, композиция.- М., 1981.
Бучинський С.Л. Основы грамоты образотворчого мистецтва.-К.,1981.
Гаманов В.Н. Рисунок й живопись Введение в теорию изображения.- М.,1971.
Готтфрид Баммес. Образ человека: Учебник и практическое руководство по пластической анатомии для художников.- ООО "Дитон", 2011
Ене Барчаи. Анатомия для художников. - Венгрия., 1986
Кириченко М.А. Основы образотворчої грамоти,- К.,1982.
Ли Н. Г. Рисунок. Основы учебного академического рисунка, - М., 2005.
Рабинович М.Ц. Пластическая анатомия человека, четвероногих животных и птиц. - М., 1978
Ростовцев Н.Н. Учебный рисунок - М., 1976
Самокиш Н.С. Рисунок пером.- М.,1969.
Смирнов Г.Б. Рисунки з натури.-К.,1992
Шевнюк О.Методика викладання образотворчого мистецтва у вищих навчальних закладах.-К.: Освіта України, 2017.

4.2. Плани лабораторних занять

№ з/п	Назва модулів, тем та їх зміст	Кількість годин	
		Всього	Лекцій
I семестр			
Модуль 1. Рисунок та його засоби виразності.			
1	<p>Тема 1. Конструктивна побудова предметів простої та комбінованої форми. Передача простору засобами лінійної перспективи. Конструктивна побудова простих геометричних тіл. Рисунок предметів обертання у перспективі. Передача характерних особливостей загальної форми та деталей кожного предмета. Передача враження об'ємності предметів за допомогою ліній. Завдання: 1.1 Лінійно-конструктивні замальовки гіпсових геометричних тіл з натури у різних положеннях; а) куб і куля; б) піраміда та призма; в) циліндр та конус. Матеріали: прості олівці, формат А3 1.2. Лінійно-конструктивні замальовки різних за формою побутових предметів обертання у різних положеннях. Матеріали: прості олівці, формат А-3</p>	6	
		4	
2	<p>Тема 2. Виявлення об'єму предметів і тональних співвідношень між ними. Композиція натюрморту. Передача конструкції предметів та пропорційних співвідношень між елементами натюрморту. Перспектива. Виявлення об'єму предметів за допомогою прямих та криволінійних штрихів, що наносяться по формі предмету. Визначення тональної відмінності між окремими предметами та між</p>		

	предметами і фоном. Створення ілюзії простору на площині. Завдання: 2.1 Світлотінньовий малюнок простого натюрморту з 2-х геометричних тіл (куб і куля). Матеріали: прості олівці, формат А-3 2.2. Малюнок складного натюрморту з 4-х геометричних тіл /шестикутна призма, піраміда та ін/. Матеріали: прості олівці, формат А-2. 2.3. Нескладний натюрморт з предметів, різних за формою і тоном на тлі драперій. Матеріали: прості олівці, формат А-3.	8 16 6	
3	Тема 3. Конструктивна побудова та моделювання форми складних об'єктів. Аналіз складної форми та передача її просторового положення. Конструкція форми та виявлення принципів її утворення. Підпорядкування деталей основній формі. Передача фактури різноманітними засобами та графічними матеріалами. Тональна передача об'єму складної форми. Завдання: 3.1 Короткотривалі начерки і замальовки опудал птахів у різних положеннях і різними графічними матеріалами; а) конструктивна побудова; б) лінійне вирішення; в) тональне вирішення. Матеріали: м'який олівець, туш, перо, пензель, фломастер, сангіна, соус, формат А-3 3.2. Рисунок натюрморту з гіпсовою розеткою або орнаментом на тлі нескладних драперій, різних за тоном і матеріальністю. Матеріали: прості олівці, формат А-3. (Екзаменаційний натюрморт)	10 18	
	Всього за семестр	68	
II семестр			
Модуль 2. Передача складних тональних співвідношень у натюрморті.			
4	Тема 4. Виявлення фактури різноматеріальних предметів засобами рисунку. Виявлення фактури і форми різноматеріальних предметів графічними засобами. Поєднання предметів різних за тоном і матеріальністю у цілісну композицію. Завдання: 4.1 Рисунок складного натюрморту з предметів різної форми, тону і матеріальності. Матеріали: прості олівці, формат А-2.	20	
5	Тема 5. Гіпсова маска у предметному середовищі. Вирішення композиційних, формотворчих та конструктивних завдань. Робота тоновими відношеннями. Дослідження впливу середовища на передачу білого кольору гіпсу, що знаходиться в оточенні предметів різної матеріальності та колірному тону. Завдання: 5.1. Рисунок складного натюрморту з гіпсовою маскою та предметами різної матеріальності і тону. Матеріали: прості олівці, формат А-2.	22	
6	Тема 6. Передача глибини простору при малюванні багатопланового натюрморту. Вирішення композиційних, формотворчих та конструктивних завдань. Композиційна і тональна передача глибини простору, відмінність у зображенні переднього і дальнього планів.	26	

	Завдання: 6.1. Рисунок складного багатопланового натюрморту в інтер'єрі з предметів різної величини та тональності. Матеріали: прості олівці, формат А-2.		
	Всього за семестр	68	
	III семестр		
	Модуль 3. Побудова та тональне вирішення просторових планів складного інтер'єру.		
7	Тема 7. Тональне вирішення складного інтер'єру з архітектурними деталями та меблями. Виявлення композиційного центру інтер'єру. Розташування предметів у просторі та вирішення тональних завдань з використанням лінійної та повітряної перспективи. Завдання: 7.1 Рисунок складного інтер'єру, з архітектурними деталями (східці, колони, арки) та меблями. Техніка: гризаль, формат А-2.	18	
	Модуль 4. Конструктивно-анатомічна будова голови людини.		
8	Тема 8. Вивчення особливостей конструктивної побудови голови людини та передачі її об'єму. Вивчення основних пропорцій голови людини. Врахування перспективних змін деталей обличчя. Тональне вирішення об'єму за допомогою чіткого розмежування світла і тіні (обрубубання). Узагальнення форми. Завдання: 8.1. Світлотіньовий рисунок площинної (обрубубочної) голови людини з чітким бічним освітленням. Матеріали: прості олівці, формат А-3	16	
9	Тема 9. Рисування черепа людини як стадія вивчення будови голови. Вивчення частин черепа та його виступів як необхідних елементів побудови голови. Основні координати побудови черепа. Передача пластичної цілісності форми черепа. Завдання: 9.1. Світлотіньові замальовки черепа у трьох ракурсах. Матеріали: прості олівці, формат А-3 9.2. Рисунок нескладного натюрморту з черепом «Ванітас». Матеріали: м'який олівець, туш, перо, пензель, фломастер, сангіна, соус, формат А-3	16 18	
	Всього за семестр	68	
	IV семестр		
	Модуль 5. Вивчення загальних закономірностей будови голови людини.		
10	Тема 10. М'язи голови людини та пластичний характер обличчя. Вивчення м'язів, що визначають характер форми та вираз обличчя. Об'ємне цілісне вирішення моделі м'язів голови. Завдання: 10.1. Світлотіньовий деталізований рисунок гіпсової моделі м'язів голови людини в різних ракурсах (Екорше Гудона). Матеріали: прості олівці, формат А-3	18	
11	Тема 11. Рисунок зліпків частин голови людини (око, ніс, губи, вухо). Вивчення анатомічних особливостей деталей голови людини, послідовність їх конструктивного та світлотіньового зображення	24	

	(перехід від початкового площинного «обрубубання» до пластичного трактування). Завдання: 11.1. Світлотіньовий рисунок гіпсових зліпків частин голови людини: ока, носа, губ, вуха. Матеріали: прості олівці, формат А-3 для кожної деталі.		
12	Тема 12. Рисунок гіпсової моделі голови античного зразка. Розміщення малюнку на аркуші. Основні координати побудови голови, пропорційні співвідношення основних частин обличчя, їх перспективні скорочення. Зв'язок голови з шиєю, а шиї з плечовим поясом. Передача об'єму. Завдання: 12.1. Світлотіньовий рисунок гіпсового зліпку з голови античної скульптури узагальненого характеру при чіткому бічному освітленні (Доріфор, Венера, Аполон). Матеріали: прості олівці, формат А-3 12.2. Замальовки гіпсового зліпку з голови античної скульптури . Матеріали: м'який олівець, туш, перо, пензель, фломастер, сангіна, соус, формат А-3	9 9	
	Всього за семестр	68	
	V семестр		
	Модуль 6. Рисунок гіпсової моделі голови у різних ракурсах і середовищі		
13	Тема 13. Замальовки гіпсової моделі голови людини у різних ракурсах. Послідовність ведення малюнку. Передача перспективних скорочень у складному ракурсі. Узагальнене тонування великих мас. Завдання: 13.1. Світлотіньові замальовки гіпсових моделей голови античної скульптури у різних ракурсах з чітким бічним освітленням (Софокл, Сократ Доріфор або ін.) Матеріали: м'який олівець, формат А-3	32	
14	Тема 14. Рисунок натюрморту з гіпсовою головою, що має характерні риси обличчя. Послідовність ведення малюнку. Передача характерних особливостей натури, виявлення її пластичної форми. Передача тональних співвідношень та освітлення. Завдання: 14.1. Світлотіньовий рисунок натюрморту з гіпсовим зліпком скульптурного портрету з виразними рисами обличчя. (Лаокоон, Гатамелата, Вольтер). Матеріали: прості олівці, формат А-2	28	
	VI семестр		
	Модуль 7. Рисунок голови людини		
15	Тема 15. Рисунок голови натурника. Методичні особливості роботи над малюнком голови натурника. Основні етапи роботи. Портретна характеристика натури. Завдання: 15.1 Навчальний рисунок голови натурника середнього віку при чіткому бічному освітленні. Матеріали: прості олівці, формат А-2	30	
16	Тема 16. Рисунок портрету натурниці у головному уборі. Особливості портретного мистецтва. Передача схожості та виявлення індивідуального характеру натури. Основні прийоми рисунку		

	<p>портрету м'якими матеріалами.</p> <p>Завдання:</p> <p>16.1. Творчий рисунок голови натурниці у головному уборі при чіткому бічному освітленні..</p> <p>Матеріали: м'які олівці, формат А-2</p>	30	
	VII семестр		
	Модуль 8. Рисунок фігури людини з гіпсової моделі		
17	<p>Тема 17. Практичне вивчення анатомії руки і стопи людини.</p> <p>Анатомія кисті руки людини, її рухливість і пластика. Побудова кисті із зап'ястям. Передача узагальненої форми руки. Анатомія стопи людини. Виявлення конструктивної основи стопи, її узагальнена тональна характеристика.</p> <p>Завдання:</p> <p>17.1. Замальовки гіпсового зліпку руки у різних ракурсах (2 варіанти).</p> <p>Матеріали: м'які олівці, формат А-2</p> <p>17.2. Тональні замальовки гіпсового зліпку стопи у різних ракурсах.</p> <p>Матеріали: м'які олівці, формат А-3</p>	11	
		11	
18	<p>Тема 18. Вивчення будови фігури людини з анатомічної гіпсової моделі.</p> <p>Мускулатура тіла людини. Композиція, пропорції, конструкція. Вісі фігури та окремих її частин. Тон, форма, об'єм. Цілісне бачення фігури.</p> <p>Завдання:</p> <p>18.1. Світлотіньовий рисунок анатомічної гіпсової моделі Гудона з чітким бічним освітленням.</p> <p>Матеріали: прості олівці, формат А-2</p>	22	
19	<p>Тема 19. Рисунок поясного портрету людини.</p> <p>Вивчення зв'язків голови, плечового поясу, рук із загальним силуетом фігури.</p> <p>Завдання:</p> <p>19.1. Рисунок напівоголеної сидячої чоловічої пів фігури у нескладному ракурсі.</p> <p>Матеріали: прості олівці, формат А-2</p>	24	
	VIII семестр		
	Модуль 9. Рисунок фігури людини		
20	<p>Тема 20. Передача складного руху. Рисунок гіпсової фігури*.</p> <p>Композиція на аркуші. Пластична характеристика пози. Підпорядкування частин тіла основному руху. Цілісне бачення фігури.</p> <p>Завдання:</p> <p>20.1. Світлотіньовий рисунок гіпсової моделі фігури людини у складній позі (хлопчик, що виймає скалку, дискбол або ін.).</p> <p>Матеріали: прості олівці, або змішана техніка, формат А-2.</p>	8*	
21	<p>Тема 21. Рисунок оголеної чоловічої фігури*.</p> <p>Композиція фігури. Центр тяжіння та рівновага. Опорні точки /таза, ніг, грудної клітини, голови, плечового пояса, рук/. Пропорції, рух, характер фігури. Особливості моделювання форми.</p> <p>Завдання:</p> <p>21.1. Світлотіньовий рисунок оголеної чоловічої фігури у нескладному русі.</p> <p>Матеріали: м'які матеріали, формат А-1.</p>	10*	
22	<p>Тема 22. Рисунок оголеної жіночої фігури у ракурсі.</p> <p>Композиція фігури на аркуші. Пластична характеристика пози, ритму руху. Підпорядкування частин тіла основній позі. Передача форми.</p> <p>Завдання:</p>	18	

22.1. Світлотіньовий рисунок оголеної жіночої лежачої фігури. Матеріали: прості олівці, формат А-1.		
--	--	--

Рекомендовані інформаційні джерела

Антонович Є.Л., Шпільчак В.Л. Малюнок і живопис Методичні рекомендації.-К., 1990.
 Беда Г.В. Основы изобразительной грамоты Рисунок, живопись, композиция.- М., 1981.
 Кириченко М.А. Основы образотворчої грамоти,- К.,1982.
 Бучинський С.Л. Основы грамоти образотворчого мистецтва.-К.,1981.
 Самокиш Н.С. Рисунок пером.- М.,1969.
 Смирнов Г.Б. Рисунки з натури.-К.,1992
 Гаманов В.Н. Рисунок й живопись Введение в теорию изображения.- М.,1971.
 Ростовцев Н.Н. Учебный рисунок - М., 1976
 Рабинович М.Ц. Пластическая анатомия человека, четвероногих животных и птиц. - М., 1978

4.3. Організація самостійної роботи студентів

№ з/п	Назва теми	Форма контролю
1	Вирішити тонально нескладний орнамент з комбінацій простих геометричних форм /Матеріал: олівці різної м'якості/.	Оцінка рисунок
2	Намалювати за уявою каркас куба. Вписати у його видимі грані кола. /Матеріал:прості олівці	Оцінка рисунок
3	Начерки циліндра, шестигранної призми та чотири - і шестигранної піраміди, що лежать. Тональні зарисовки книжок та сірникових коробок у різному положенні. /Матеріал: прості олівці/.	Оцінка рисунок
4	Лінійно-конструктивні зарисовки посуду у різних положеннях. Тональні зарисовки овочів, предметів нескладної форми. /Матеріал: прості олівці, туш, перо/	Оцінка рисунок
5	Замальовки рослинних форм у різних ракурсах. /Матеріал: прості олівці, туш, перо/.	Оцінка рисунок
6	Замальовки гіпсового орнаменту у різних ракурсах. /Матеріал: м'який олівець/.	Оцінка рисунок
7	Тональний малюнок подушки. /Матеріал: прості олівці/	Оцінка рисунок
8	Замальовки предметів різної фактури і матеріальності. /Матеріал: простий олівець, туш, перо, пензель/.	Оцінка рисунок
9	Натюрморт з яскраво вираженою тональною домінантою. /Техніка: гризаль/.	Оцінка рисунок
10	Графічне вирішення натюрморту /лінія, пляма/. /Матеріал: туш, перо/.	Оцінка рисунок
11	Замальовки інтер'єру у фронтальному і кутовому положенні. /Матеріали: туш, перо, фломастер/.	Оцінка рисунок
12	Замальовки частин голови у різних ракурсах. /Матеріали:прості олівці/.	Оцінка рисунок
13	Замальовки голови людей різного віку та статі у різних поворотах. /Матеріал: простий олівець, туш, перо, пензель/.	Оцінка рисунок
14	Завершення аудиторної роботи	Оцінка

		рисунку
15	Зарисовки голови людей різного віку та статі у різних поворотах.	Оцінювання рисунку
16	Завершення аудиторної роботи	Оцінювання рисунку
17	Завершення аудиторної роботи	Оцінювання рисунку
18	Рисунок автопортрету та портретів знайомих /Матеріал: простий олівець, туш, перо, пензель/.	Оцінювання рисунку
19	Зарисовки кисті руки у русі та ракурсі /Матеріал: простий олівець, туш, перо, пензель/.	Оцінювання рисунку
20	Начерки фігури людини з натури /Матеріал: простий олівець, туш, перо, пензель/.	Оцінювання рисунку
21	Завершення аудиторної роботи	Оцінювання рисунку
22	Зарисовки фігури людини у русі /Матеріал: простий олівець, туш, перо, пензель/.	Оцінювання рисунку

Рекомендовані інформаційні джерела

Антонович Є.Л., Шпільчак В.Л. Малюнок і живопис Методичні рекомендації.-К., 1990.
 Беда Г.В. Основы изобразительной грамоты Рисунок, живопись, композиция.- М., 1981.
 Кириченко М.А. Основы образотворчої грамоти,- К.,1982.
 Бучинський С.Л. Основы грамоти образотворчого мистецтва.-К.,1981.
 Білецький П.О. Мова образотворчих мистецтв.- К.,1973.
 Самокиш Н.С. Рисунок пером.- М.,1969.
 Смирнов Г.Б. Рисунки з натури.-К.,1992
 Гаманов В.Н. Рисунок й живопись Введение в теорию изображения.- М.,1971.

V. Контроль якості знань студентів

5.1.Форми і методи поточного контролю

	Бали
1 курс – 1 семестр	
Замальовки геометричних тіл (3 арк.)	10
Натюрморт з геометричних тіл (2 арк.)	15
Натюрморт з різних за формою предметів	25
Рисунок гіпсового орнаменту на фоні драперій	15
Рисунок опудал птахів (3 арк.)	10
Натюрморт зі складних форм	30
Поточний рейтинговий бал - Екзамен	100
1 курс – 2 семестр	
Натюрморт з різнофактурними предметами	30
Натюрморт з гіпсовою маскою	30
Просторовий натюрморт	40
Поточний рейтинговий бал - Залік	100
2 курс –3 семестр	
Рисунок складного інтер'єру з деталями	40
Рисунок обрубовочної голови	30
Рисунок черепа	30
Поточний рейтинговий бал - Залік	100
2 курс – 4 семестр	

Рисунок екорше голови	30
Рисунок гіпсових моделей частин голови (4 арк.)	30
Рисунок гіпсової голови античного зразка	40
Поточний рейтинговий бал - Екзамен	100
3 курс – 5 семестр	
Зарисовки гіпсової моделі голови	60
Рисунок натюрморту з гіпсовою головою	40
Підсумковий рейтинговий бал - Екзамен	100
3 курс – 6 семестр	
Рисунок чоловічої голови з живої моделі.	50
Рисунок портрету натурниці у головному уборі.	30
Поточний рейтинговий бал	100
4 курс – 7 семестр	
Рисунок гіпсового зліпку кисті руки і стопи у різних ракурсах	30
Світлотіньовий рисунок анатомічної гіпсової моделі фігури людини	30
Рисунок напівоголеної сидячої чоловічої фігури.	40
Підсумковий рейтинговий бал - Екзамен	100
4 курс – 8 семестр	
Рисунання гіпсової моделі фігури людини у складній позі.	30
Рисунок оголеної чоловічої фігури.	30
Рисунок оголеної жіночої фігури у ракурсі.	30
Підсумковий рейтинговий бал - Екзамен	100

5.2. Форми і методи підсумкового контролю

№п/п	Вид навчальної діяльності	Кількість балів
	1 курс	
1	Підсумковий рейтинговий бал - екзамен	100
2	Підсумковий рейтинговий бал - залік	100
	2 курс	
3	Підсумковий рейтинговий бал - залік	100
4	Підсумковий рейтинговий бал - екзамен	100
	3 курс	
5	Підсумковий рейтинговий бал - екзамен	100
6	Підсумковий рейтинговий бал – поточна оцінка	100
	4 курс	
7	Підсумковий рейтинговий бал - екзамен	100
8	Підсумковий рейтинговий бал - екзамен	100

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНО-ТВОРЧИХ РОБІТ ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНО-ТВОРЧИХ РОБІТ				
	5 балів	4 бали	3 бали	0 балів
Змістова повнота й оригінальність навчально-творчої роботи 33,3%	Ідея навчально-творчої роботи повністю відповідає змісту завдання, є художньо виразною та цілісною, самостійною та інформативною	Ідея навчально-творчої роботи відповідає змісту завдання, є досить виразною та інформативно, містить елементи оригінальності	Ідея навчально-творчої роботи частково відповідає змісту завдання, є маловиразною й малоінформативно, що ґрунтується на існуючих зразках	Ідея навчально-творчої роботи не відповідає змісту завдання або є невиразною та шаблонною
Образотворча грамотність навчально-творчої роботи 33,3%	Студент застосовує закони і прийоми композиції (єдність, контраст, баланс, рух, домінанта, ритм тощо), колірні гармонії, використовує образотворчі техніки з майстерністю	Студент частково застосовує закони і прийоми композиції (єдність, контраст, баланс, рух, домінанта, ритм тощо), колірні гармонії, використовує образотворчі техніки з достатнім вмінням	Студент застосовує закони і прийоми композиції, колірні гармонії та використовує образотворчі техніки на елементарному рівні	Студент ігнорує закони і прийоми композиції, колірні гармонії, не володіє образотворчими техніками
Презентація 33,3%	Студент дотримується послідовності виконання всіх стадій навчально-творчого завдання, результат роботи характеризується акуратністю та контролем за процесом	Студент загалом дотримується послідовності виконання всіх стадій навчально-творчого завдання, поодинокі моменти неакуратної роботи не впливають на загальне художнє враження	Студент слабо опанував послідовності виконання всіх стадій навчально-творчого завдання, неконтрольованість і неакуратність процесів заважає художньому сприйманню кінцевого результату	Студент ігнорує грамотну послідовності виконання всіх стадій навчально-творчого завдання, робота виконано неакуратно та поза творчим контролем

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
65-69	D	задовільно	
60-64	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

VI. Навчально-методична карта дисципліни „Теорія й історія образотворчого мистецтва”

Всього 900 год., самостійна робота – 396 год., лекції – 0 год., лабораторні – 504 год., індивідуальна робота – 1 год. на студента

I семестр

Тиждень	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Модулі	МОДУЛЬ 1																
Лекції																	
Дати																	
Теоретичні розділи	Рисунок та його засоби виразності																
Теми лекцій																	
Лабораторні заняття	Конструктивна побудова предметів простої та комбінованої форми						Виявлення об'єму предметів і тональних співвідношень між ними						Конструктивна побудова та моделювання форми складних об'єктів				
Самостійна робота	Лінійно-конструктивні замальовки різних за формою побутових предметів (коробки, посуд та ін.) у різних положеннях.						Замальовки предметів ускладненої форми у різних ракурсах (взуття, музичні інструменти та ін.)						Замальовки предметів різної фактури і матеріальності.				
Види контролю	ЕКЗАМЕН																

II семестр

Тиждень	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Модулі	МОДУЛЬ 2																
Лекції																	
Дати																	
Теоретичні розділи	Передача складних тональних співвідношень у натюрморті																
Теми лекцій																	
Лабораторні заняття	Виявлення фактури різноматеріальних предметів засобами рисунку						Гіпсова маска у предметному середовищі						Передача глибини простору при малюванні багатопланового натюрморту				
Самостійна робота	Графічне вирішення натюрморту (лінія, пляма).																
Види контролю	ЗАЛІК																

III семестр

Тиждень	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
Модулі	МОДУЛЬ 3									МОДУЛЬ 4								
Лекції																		
Дати																		
Теоретичні розділи	Побудова та тональне вирішення просторових планів складного інтер'єру									Конструктивно-анатомічна будова голови людини								
Теми лекцій																		
Лабораторні заняття	Тональне вирішення складного інтер'єру з архітектурними деталями та меблями									Вивчення особливостей конструктивної побудови голови людини та передачі її об'єму				Рисування черепа людини як стадія вивчення будови голови				
Самостійна робота	Замальовки екстер'єру будівель									Замальовки частин голови у різних ракурсах								
Види контролю	ЗАЛІК																	

IV семестр

Тиждень	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
Модулі	МОДУЛЬ 5																	
Лекції																		
Дати																		
Теоретичні розділи	Вивчення загальних закономірностей будови голови людини																	
Теми лекцій																		
Лабораторні заняття	М'язи голови людини та пластичний характер обличчя						Рисунок зліпків частин голови людини (око, ніс, губи, вухо)					Рисунок гіпсової моделі голови античного зразка						
Самостійна робота	Замальовки голови людей різного віку та статі у різних поворотах.									Замальовки голови людей різного віку та статі у різних поворотах								
Види контролю	ЕКЗАМЕН																	

V семестр

Тиждень	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
Модулі	МОДУЛЬ 6																	
Лекції																		
Дати																		
Теоретичні розділи	Рисунок гіпсової моделі голови у різних ракурсах і середовищі																	
Теми лекцій																		
Лабораторні заняття	Замальовки гіпсової моделі голови людини у різних ракурсах									Рисунок натюрморту з гіпсовою головою, що має характерні риси обличчя								
Самостійна робота	Замальовки голови людей різного віку та статі у різних поворотах									Замальовки голови людей різного віку та статі у різних поворотах								
Види контролю	ЕКЗАМЕН																	

VI семестр

Тиждень	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Модулі	МОДУЛЬ 7														
Лекції															
Дати															
Теоретичні розділи	Рисунок голови людини														
Теми лекцій															
Лабораторні заняття	Рисунок голови натурника							Рисунок портрету натурниці у головному уборі							
Самостійна робота	Рисунок автопортрета та портретів знайомих							Завершення аудиторної роботи							
Види контролю	Поточне оцінювання														

VII семестр

Тиждень	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Модулі	МОДУЛЬ 8																
Лекції																	
Дати																	
Теоретичні розділи	Рисунок фігури людини з гіпсової моделі																
Теми лекцій																	
Лабораторні заняття	Практичне вивчення анатомії руки і стопи людини					Вивчення будови фігури людини з анатомічної гіпсової моделі					Рисунок поясного портрету людини						
Самостійна робота	Зарисовки кисті руки у русі та ракурсі					Начерки фігури людини з природи					Завершення аудиторної роботи						
Види контролю	ЕКЗАМЕН																

VIII семестр

Тиждень	1	2	3	4	5	6
Модулі	МОДУЛЬ 9					
Лекції						
Дати						
Теоретичні розділи	Рисунок фігури людини					
Теми лекцій						
Лабораторні заняття	Передача складного руху. Рисунок гіпсової фігури		Рисунок оголеної чоловічої фігури		Рисунок оголеної жіночої фігури у ракурсі	
Самостійна робота	Зарисовки фігури людини у русі			Завершення аудиторної роботи		
Види контролю	ЕКЗАМЕН					

VII. Основні і допоміжні інформаційні джерела для вивчення курсу

Основні

1. Аксенов Ю., Левидова М. Цвет и линия. Практ.руководство по рисунку и живописи. -М.: Сов.художник.1986.
2. Барщ А.О. Наброски и зарисовки. -М.; Искусство. 1970
3. Беда Г.В. Живопись. Учебник для пединститутгов. -М.:Просв.,1986.
- 4 Беда Г.В. Основы изобразительной грамоты Рисунок, живопись, композиция.- М., 1981.
5. Белютін Е.М. Початкові відомості про малюнок.-К.,1966.
6. Білецький П.О. Мова образотворчих мистецтв.-К.,1973.
- 7 Бучинський С.Л. Основи грамоти образотворчого мистецтва.-К.,1981.
8. Гренберг Ю.И. Технология живописи. -М.: Искусство, 1982.
9. Горбенко А.А. Акварельная живопись для архитекторов.-К.:Буд.1991.
10. Неменский Б.М. Мудрость красоты. Книга для учителей.-М.:Просвещение.1981.
- 11.М.А.Кириченко, І.М. Кириченко, Основи образотворчої грамоти., Київ..Вища школа 2002.
12. Кузин В.С. Наброски и зарисовки. Пос. для учителей. –М.; Пр. 1981
13. Орловский Г.И. Учитель изо. искусства и его работа. –М.; Пр. 1972
14. Ростовцев Н.Н. Методика преподавания изобразительного искусства в школе.- М.,1988.
15. Ростовцев Н.Н. История методов обучения рисованию В 2 ч.-М.,1981-1982.
16. Харитонов М.Ф. Рисование мелом на классной доске. – М.; 1968
17. Шорохов Е.В. Методика преподавания композиции на уроках изобразительного искусства в школе. –М.; Пр.1977
18. Шорохов Е.В. Тематическое рисование в школе. –М.; Просв.. 1975
- 19.Энциклопедический словарь юного художника. –М.; Педагогика. 1983

Допоміжна:

1. Антонович Є.Л., Шпільчак В.Л. Малюнок і живопис Методичні рекомендації. -К., 1990.
2. Беда Г.В. Основы изобразительной грамоты Рисунок, живопись, композиция.- М., 1981.
3. Кириченко М.А. Основы образотворчої грамоти,- К.,1982.
4. Бучинський С.Л. Основи грамоти образотворчого мистецтва.-К.,1981.
5. Білецький П.О. Мова образотворчих мистецтв.- К.,1973.
6. Самокиш Н.С. Рисунок пером.- М.,1969.
7. Смирнов Г.Б. Рисунки з натури.-К.,1992
8. Гаманов В.Н. Рисунок й живопись Введение в теорию изображения.- М.,1971.
9. Ростовцев Н.Н. Учебный рисунок - М., 1976
10. Рабинович М.Ц. Пластическая анатомия человека, четвероногих животных и птиц. - М., 1978

VIII. Доповнення та зміни, внесені до робочої програми в 20__/20__ н.р.